

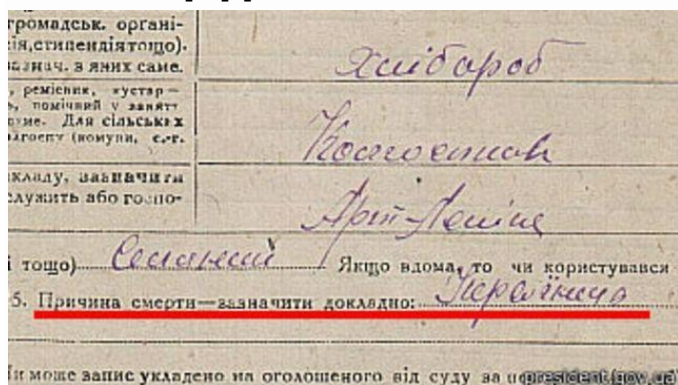
10 фактів про Голодомор

На думку більшості істориків, причиною виникнення в Україні та інших частинах СРСР голоду 1932-33 років стала примусова і репресивна для селян політика хлібозаготівлі, яку провадила комуністична влада.

Від голоду в Україні, відомого як Голодомор, померло, за уточненими даними, від 3 до 3,5 мільйона людей. Кількість жертв у всьому Союзі оцінюють до семи мільйонів.

Понад 20 країн визнали голод в Україні 1932-33 рр. геноцидом української нації. Однак це питання досі викликає запеклі дискусії серед істориків та політиків.

1. Геноцид

АВТОР ФОТО, PRESIDENT.GOV.UA

Моторошна описка в акті про смерть Андрія Остапенка, 1933 рік

2006 року Верховна Рада офіційно визнала Голодомор 1932-33 років геноцидом українського народу. За законом, публічне заперечення Голодомору вважається протиправним, але покарання за такі дії не уточнюється.

Однак серед істориків та політиків немає єдиної думки щодо того, чи можна вважати Голодомор геноцидом у юридичному значенні цього слова, закріпленому в Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього.

При цьому "батько Конвенції про геноцид", доктор Рафаель Лемкін, який власне і вигадав цей термін, у 1953 році сказав, що "винищення української нації" - це "класичний приклад геноциду".

У 2010 році президент України Віктор Янукович, виступаючи у Стасбурзі в ПАРЄ, заявив, що "визнавати Голодомор як факт геноциду щодо того чи іншого народу, ми вважаємо, буде неправильно, несправедливо". За його словами, це була спільна трагедія держав, що входили до складу СРСР.

Такої ж думки дотримується і російський уряд.

Голодомор визнали геноцидом українців 23 держави: Австралія, Андорра, Аргентина, Бразилія, Грузія, Еквадор, Естонія, Іспанія, Італія, Канада, Колумбія, Латвія, Литва, Мексика, Парагвай, Перу, Польща, Словаччина, США, Угорщина, Чехія, Чилі, а також Ватикан як окрема держава.

Однак слова "геноцид" немає в документах ООН, ЮНЕСКО і ПАРЄ, присвячених Голодомору.

У резолюції Європарламенту від 2008 року Голодомор названо "жахливим злочином проти народу України та людяності". Документ також містить посилання на Конвенцію ООН про геноцид.

Як показує дослідження Київського міжнародного інституту соціології, станом на листопад 2007 року майже дві третини опитаних українців підтримували визнання Голодомору актом геноциду українського народу. Проти цього висловилися 22% опитаних.

2. Кількість жертв

АВТОР ФОТО, PRESIDENT.GOV.UA

Оголошення на околицях Харкова, 1933р.

Ще один камінь спотикання серед дослідників проблеми – кількість жертв Голодомору.

Це число вираховують, порівнюючи смертність у охоплених голодом регіонах з нормальним рівнем смертності.

Через брак достовірних демографічних даних того періоду чисельність втрат серед українців оцінюють дуже по-різному: від 1,8 до 7,5 і навіть 10 млн.

Однак більшість фахівців нині сходяться на думці, що прямих жертв Голоду було 3-3,5 млн.

За підрахунками Інституту демографії та соціальних досліджень НАНУ, їх було 3,2 млн.

У рішенні Київського апеляційного суду щодо винуватців Голодомору вказано число 3,9 млн.

"Президент Віктор Ющенко зробив своїй країні ведмежу послугу, заявивши про 10 мільйонів смертей і втричі завищивши кількість убитих українців", - написав американський історик Тімоті Снайдер.

З тим, що дані екс-президента перебільшені, погодилися Стівен Дж. Віткрофт, Станіслав Кульчицький, Людмила Гриневич та інші дослідники цієї теми.

Серед дослідників також немає єдиної думки щодо загальної кількості смертей від голоду в СРСР у 1932-33 рр. Деякі іноземні історики говорять про 5,5-8 мільйонів загиблих, стверджуючи, що більше половини з них були українцями.

За підрахунками Снайдера, серед мільйона жертв на території Російської РСР близько 200 000 були етнічними українцями.

В Україні ведуть Єдиний реєстр жертв Голодомору.

3. Географія голоду

У 1932-33 роках масовий голод був також на Поволжі і Кубані (де жило багато етнічних українців), у Білорусі, на Південному Уралі, в Західному Сибіру і Казахстані.

Найбільше українців загинули у сучасних Харківській, Київській, Полтавській, Сумській, Черкаській, Дніпропетровській, Житомирській, Вінницькій, Чернігівській, Одеській областях та в Молдові, яка тоді була складом УРСР.

Близько 81% загиблих від голоду в Україні були українцями, 4,5% - росіянами, 1,4% - євреями та 1,1% - поляками. Серед жертв було також багато білорусів, болгар та угорців.

Дослідники відзначають, що розподіл жертв Голодомору за національністю відповідає національному розподілу сільського населення України.

"Вивчаючи дані РАГСів про національну приналежність померлих, ми бачимо, що в Україні люди гинули за ознакою місця проживання, а не національності. Невисока питома вага загиблих росіян і євреїв у їхній загальній кількості, оскільки вони жили переважно в містах, де функціонувала карточна система забезпечення продовольством", - пише історик Станіслав Кульчицький.

4. Де не було Голодомору?

За даними Станіслава Кульчицького, восени 1932 року в Україні було майже 25 000 колгоспів, яким влада висунула завищені плани хлібозаготівлі.

Попри це, 1500 колективних господарств зуміли виконати ці плани і не потрапили під каральні санкції, тому смертельного голоду на їхніх територіях не було.

5. Дюранті і перша згадка в пресі

АВТОР ФОТО, PRESIDENT.GOV.UA

Вимерле від голоду село на Харківщині, 1933 р.

Першим про голод в СРСР повідомив англійський журналіст Малкольм Маґерідж у грудні 1933 року, пише дослідник Станіслав Кульчицький. У трьох статтях в газеті Manchester Guardian журналіст описав свої гнітючі враження від поїздок Україною та Кубанню, розповівши про голод серед селян.

Маґерідж засвідчив масову загибель селян, однак не назвав конкретних цифр. Після першої ж його статті радянська влада заборонила іноземним журналістам їздити по вражених голодом територіях країни.

У березні сенсаційні відкриття Маґеріджа спробував заперечити кореспондент "Нью-Йорк Таймс" у Москві Волтер Дюранті. Його замітка називалася: "Росіяни голодують, але не вмирають від голоду".

Коли про проблему почали писати інші американські газети, Дюранті підтвердив факт масових смертей від голоду.

Дюранті відомий також тим, що єдиний з іноземних журналістів взяв інтерв'ю в Йосипа Сталіна та отримав Пуліцерівську премію за свою діяльність. В Україні деякі активісти вимагали, щоб Пуліцерівський комітет посмертно відібрав у Дюранті цю престижну журналістську нагороду, однак цього не відбулося.

6. Офіційне визнання

Саме слово "Голодомор" вперше з'явилося в друкованих працях українських емігрантів у Канаді та США в 1978 році. У СРСР на той час історикам дозволяли лише говорити про "труднощі з продовольством", але не про голод.

Із вуст партійного високопосадовця слово "Голодомор" вперше прозвучало в грудні 1987 року. Тоді перший секретар ЦК КПРС Володимир Шербицький, виступаючи на урочистостях з нагоди 70-ліття УРСР, визнав факт голоду 1932-33 рр.

Коли про цю тему почали дискутувати дедалі відвертіше, у 1990 році ЦК Компартії України дозволив публікацію книжки "Голод 1932-1933 рр. в Україні: очима істориків, мовою документів".

За словами Станіслава Кульчицького, справжній тираж видання був усього 2,5 тис. примірників і воно стала бібліотечним раритетом.

У 2006 році, за часів президента Ющенка, СБУ розсекретила понад 5 тисяч сторінок державних архівів про Голодомор.

7. Натуральні штрафи

АВТОР ФОТО, MEMORIALHOLODOMORS.ORG.UA

Трудівник колгоспу з села Ольшана Харківської області, комсомолец Гончаренко охороняє насінневі і страхові фонди, 1933р.

У селян, які не вкладалися в плани хлібозаготівель і боргували державі зерно, конфісковували будь-яке інше продовольство. Воно не зараховувалося як сплата боргу і було лише каральним заходом. Політика натуральних штрафів мала змусити селян здати державі начебто приховане від неї зерно, якого насправді не було.

Спочатку каральним органам дозволяли відбирати лише м'ясо, сало і картоплю, однак згодом вони взялися і за інші продукти тривалого зберігання.

Федір Коваленко з села Лютенька Гадяцького району на Полтавщині розповідав: "У листопаді і грудні 1932 року забрали все зерно, картоплю, все забрали, навіть квасолі, і все те, що було на горищі. Такі дрібні були сушені груші, яблука, вишні – все забрали".

87-річна Ніна Карпенко з села Мацківці, Лубенського району Полтавщини, розповідає, що в селі досі пам'ятають людей, які від імені влади відбирали в своїх сусідів харчі.

У грудні 1932 року другий генсек ЦК КП(б)У Станіслав Косіор доповідав Сталіну: "Найбільший результат дає застосування натурштрафів. За корову і свиню нині колгоспник і навіть одноосібник міцно тримаються".

На Поволжі та Північному Кавказі натуральні штрафи застосовувалися лише епізодично.

8. Закон "про п'ять колосків"

АВТОР ФОТО, MEMORIALHOLODOMORS.ORG.UA

Комсомолец Іван Дибенко стереже колгоспний урожай. Полтавщина, 1932р.

У серпні 1932 року під приводом того, що розкулачені селяни та "інші антисоціальні елементи" розкрадають вантажі з товарних поїздів та колгоспне і кооперативне майно, Сталін запропонував новий репресивний закон про охорону державного майна.

Закон передбачав за такі порушення розстріл з конфіскацією майна, а за пом'якшуючих обставин – 10 років ув'язнення. Засуджені не підлягали амністії. За каральним документом закріпилася народна назва "закон про п'ять колосків", оскільки винним у розкраданні державного майна фактично був кожен, хто без дозволу зібрав на колгоспному полі кілька колосків пшениці.

За перший рік дії нового закону за ним засудили 150 000 осіб.

Закон діяв до 1947 року, однак пік його застосування припав саме на 1932-33 рр.

9. Чорні дошки

Символічні "чорні дошки" з назвами сіл - частина Меморіалу пам'яті жертв голодоморів у Києві

У 1920-30-х роках газети регулярно публікували списки районів, сіл, колгоспів, підприємств чи навіть окремих осіб, які не виконували планів із заготівлі продовольства.

На боржників, які потрапили на ці "чорні дошки" (на противагу до "червоних дощок" – списків пошани), накладали різноманітні штрафи і санкції, аж до прямих репресій проти цілих трудових колективів.

У роки голоду потрапляння села на "чорну дошку" означало вирок його жителям. Право вносити села і колективи до такого списку мали обласні представництва ЦК Компартії України за поданням районних і сільських осередків. Іншими словами, формально це була ініціатива знизу.

Система "чорних дощок", окрім України, діяла також на Кубані, Поволжі, Донщині, Казахстані – територіях, де жило багато українців.

10. Канібалізм

Свідки Голодомору розповідають про випадки, коли доведені до відчаю селяни їли тіла своїх чи сусідських померлих дітей.

"Цей канібалізм сягнув межі, коли радянський уряд почав друкувати плакати з такою пересторогою: "Їсти власних дітей – це варварство", - пишуть угорські дослідники Аґнес Варді та Стівен Варді з Дюкейнського університету.

За деякими даними, за канібалізм під час Голодомору засудили понад 2500 людей.